

EXAMMENSARBETE

ABSTRACT

Syftet med detta examensarbete är att ta reda på vilka erfarenheter lärare har av att arbeta med elever med ADHD i sina klasser. Studien riktar sig till grundskolans tidigare år skolår 1-3.

Det empiriska materialet har samlats in genom en bandad fokusgruppintervju där åtta verksamma grundskollärare med erfarenheter av att jobba med dessa barn medverkar.

Lärarnas beskrivningar av sina erfarenheter kretsar till stor del kring de avvikande beteenden ett barn med ADHD kan ha i form av aggressiva utbrott och impulsiva handlingar. Hur dessa beteenden påverkar såväl eleven själv som läraren i klassen men även övriga kamrater.

Lärarna beskriver också vilka strategier de använder sig av för att minimera aggressiva utbrott samt vilka erfarenheter de har av inkludering och exkludering.

Nyckelord: ADHD, diagnostisering, inkludering, exkludering, skolår 1-3.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	2
PROBLEMFÖRMULERING	3
SYFTE OCH FORSKNINGSFRÅGOR	4
TEORETISKA PERSPEKTIV OCH LITTERATUR	5
Det medicinska perspektivet	5
Det socialkonstruktivistiska perspektivet	6
Det pedagogiska perspektivet	9
Inkludering	10
Exkludering	11
Normalitet/avvikelse	12
METOD	13
Fenomenologi som teori och metod	14
Urval	15
Etiska överväganden	15
Datainsamling	16
RESULTAT OCH ANALYS	17
Elevers utåtagerande beteende och impulsivitet utmanar pedagogerna	17
Analys	19
Strukturera för att minimera överraskningar	20
Analys	21
Undervisning i ordinarie klass eller på annan plats	21
Analys	22
DISKUSSION	23
Elevers utåtagerande beteende och impulsivitet utmanar lärarna	23
Strukturera för att minimera överraskningar	23
Undervisning i ordinarie klass eller på annan plats	24
SAMMANFATTNING	26
VIDARE FORSKNING	26
REFERENSER	27
Bilaga 1	29
Bilaga 2	30

”Missförstådd, hånad och skör
du går genom livet och stör
Koncentrationssvårigheter och DAMP
ger en inre ständig kamp
Intrycken flödar i aldrig sinande ström
Trots otaliga försök får du aldrig beröm

*

Din attityd kan verka kaxig och tuff
men är din osäkerhets bedrägliga bluff
Inuti ett vilset barn med ömhetstörst
söker bekräftelse när oredan är som störst
Se min kreativitet och glöd
istället för att banna mig i min nöd!

*

När ska andra någonsin förstå
De säger: – Du kan bättre än så
om du bara lägger manken till
och försöker sitta still.
Att just detta är ditt problem
ger födelsen av detta poem.

*

Från gryende morgon till slumrande kväll
du gör ditt yttersta för att vara snäll
Din levnadsram behöver vara stram
din oro lugnas av värmande kram
Missförstådd, hånad och skör
Du går genom livet och stör”

Av: Moniqä Klintestrand Öberg

INLEDNING

Mitt intresse för ADHD och även andra funktionsnedsättningar bygger på en sjuårig tjänstgöring som habiliterare inom kommunal verksamhet. Där har jag mött och arbetat med barn och unga vuxna mellan 4-30 år med autism, ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) samt andra funktionsnedsättningar i kombination med utvecklingsstörning. Arbetet med habilitering har genomsträvs av en målmedvetenhet och strävan att utveckla och förbereda varje individ mot ett mer självständigt liv i samhället. Där strävar personalen mot samma mål genom att arbetet stöts av regelbunden handledning. Handledningen sker via experter på denna funktionsnedsättning. Expertisen kan innebära att de som arbetar med habilitering får kunskap om vad ett individanpassat bemötande innebär eller hur man upprättar strukturerade dagscheman.

Jag har sedan min lärarutbildnings början fått möta normalbegåvade elever med ADHD, oftast integrerade i vanlig klass. Under mina VFU-perioder har jag vid flertalet tillfällen fått höra lärare tilltala, eller tala om för elever att ”vissa saker måste man bara lära sig att man inte

får” och ”nu får du skärpa dig”. Diskussionen kring diagnosen ADHD och dess betydelse är omstridd bland forskare. Vissa forskare menar att fenomenet är medicinskt (Eriksson & Ingvar, 2006; Gillberg, 2005) andra menar att det är ett socialt betingat fenomen där omgivningens bemötande och miljön är av betydelse (Brante, 2006; Johannisson, 2006; Kärfve, 2006). Forskning är av stor vikt för hur vi som skall arbeta med individerna förhåller oss. I klassrummet är det läraren och hur denne upplever och hanterar eleverna som spelar stor roll för elevers lärande. Lärarnas erfarenheter och upplevelser kan därför komplettera forskningen och bidra med viktig kunskap kring hur fenomenet kan hanteras i en skolkontext. Därför väcks min nyfikenhet över att ta reda på mer av om hur lärarna upplever det att ha elever med ADHD integrerade i klassen. Vilka erfarenheter har lärarna av att arbeta med dessa barn? Anser sig lärarna arbeta med habilitering? Det vill säga att lärarna genom elevernas utbildning kan utveckla elevers förmågor att lära, bli självständiga och uppnå skolans mål?

Med utgångspunkt i frågorna ovan har jag formulerat följande problemformulering och syfte:

PROBLEMFÖRMULERING

Lärarna möter dagligen elever med olika funktionsnedsättningar i sitt arbete. Att undervisa elever med ADHD kan ses som en utmaning då dessa elevers svårigheter enligt forskning innebär exempelvis bristande uppmärksamhet, hyperaktivitet och impulsivitet (American Psychiatric Association 2013).

Undervisningen behöver anpassas efter alla elevers individuella behov och förutsättningar, även detta blir en stor utmaning för lärare då elevers behov ofta ser olika ut.

Med detta som utgångspunkt är en fråga, vilka erfarenheter har lärarna i skolår 1-3 av att undervisa elever med ADHD integrerade i klassen? Genom min undersökning vill jag beskriva olika lärares erfarenheter och därigenom kunna skapa kunskap om möjliga utmaningar när det gäller mötet med elever med denna funktionsnedsättning.

SYFTE OCH FORSKNINGSPRÅGOR

Forskare debatterar ADHDdiagnosen och det råder oenighet kring om fenomenet är medicinskt (Eriksson & Ingvar, 2006; Gillberg) eller socialt (Brante, 2006; Johannisson, 2006; Kärfve, 2006) betingat. De forskare som används för att förklara olika perspektiv på ADHDdiagnosen i denna uppsats är ett urval där de som används anses förklara för uppsatsen viktiga perspektiv. Forskningen är en viktig del i att skapa kunskap i hur fenomenet bör bemötas. Det är även av vikt att få tillgång till lärarnas erfarenheter kring fenomenet eftersom deras erfarenheter är förankrade till praktiken och hur arbetet faktiskt går till i klasserna. Lärarna möter elever med ADHD i sitt arbete och är också de som i praktiken måste skapa goda förutsättningar för lärande för alla. Syftet med arbetet är att beskriva vilka erfarenheter lärarna i skolår 1-3 har av att undervisa elever med ADHD inkluderade i klassen. Genom en analys av resultatet vill jag lyfta fram:

1. Ser lärarna några utmaningar i arbetet med elever med ADHD?
2. Har lärarna några särskilda strategier i arbetet med elever med ADHD?
3. Vilka erfarenheter har lärarna av att inkludera elever med ADHD i sina klasser?

Nedanstående litteratur ger insyn i litteratur som är central för att förstå området ADHD och skola och för att förstå och besvara mina frågeställningar.

TEORETISKA PERSPEKTIV OCH LITTERATUR

Inom forskning är såväl diagnosen ADHD som betydelsen av att få denna diagnos omstridd. Och teorierna behöver därför presenteras. I denna uppsats sker detta genom att ett urval av forskares tolkningar och teorier om diagnosens betydelse presenteras. Detta presenteras genom tre perspektiv som jag valt att kalla: Det medicinska, det socialkonstruktivistiska samt det pedagogiska perspektivet.¹

Uppsatsens nyckelord: Attention Deficit Hyperactivity Disorder vilket fortsatt i texten förkortats till ADHD; diagnostisering; inkludering samt exkludering är begrepp av betydelse för studiens syfte och kommer också att förklaras i bakgrunden.

Det medicinska perspektivet

Det medicinska perspektivet innebär att forskare inom läkarvård ser diagnosen ADHD som en sjukdom som kan behandlas med hjälp av medicinering.

För att skapa en djupare förståelse för begreppet ADHD redovisas två centrala medicinska definitioner.

I internationella sammanhang och vid diagnostisering av ADHD används DSM, Diagnostic Statistical Manual for Mental Disorders, definition (2013), som innefattar följande:

Beteckningen AD/HD, betyder Attention Deficit Hyperactivity Disorder. DSM listar för närvarande 4 aktuella beskrivningar av diagnosen ADHD. ADHD med endast uppmärksamhetsstörning, ADHD med endast hyperaktivitet, kombinerad ADHD samt ADHD med restriktiv uppmärksamhet (American Psychiatric Association 2013). För att få diagnosen ADHD krävs det att individen uppfyller ett antal kriterier vilka listas av DSM (bilaga 2).

Socialstyrelsens (2004) definition är den som används i Sverige och innefattar att:

---

¹ Det är tre perspektiv som anknyter till tre vedertagna modeller som ofta används inom forskning om just funktionshinder. Nämligen den medicinska modellen, som innebär att individen är begränsad på grund av sitt handikapp. Den sociala modellen som innebär att handikappet framträder först då individen möter ett samhälle anpassat för icke funktionshindrade människor. Samt den miljörelativa modellen som innebär att omgivningen, både den fysiska miljön men också bemötandet från andra människor är det som misslyckats att anpassa sig då en person blir funktionshindrad (SOU 1998:16).

ADHD betraktas av socialstyrelsen som en funktionsnedsättning och kännetecknas av flertalet olika svårigheter såsom hyperaktivitet, uppmärksamhetsproblematik och impulsivitet.

Enligt socialstyrelsens definition uppträder barn med ADHD ofta överaktivt, men ibland även underaktivt. Dessa barn har svårt för att hålla koncentrationen på en uppgift, de är lättstörda av yttre stimuli och tappar då fokus. Barn med ADHD kan också ha svårt att självständigt starta upp uppgifter och sedan slutföra dem. Dessutom har de svårt att hantera sina naturliga impulser. Barnen lyssnar ibland inte färdigt utan säger precis det de tänker i nuet vilket ofta leder till irritation bland omgivningen samt att barn med ADHD ofta kräver omedelbar bekräftelse i sina handlingar (Socialstyrelsen, 2004).

Det som skiljer de två definitionerna åt är att DSM använder sig av en punktlista där symptom kan bockas av medan socialstyrelsen har en mer sammanfattande, övergripande definition av fenomenet. När begreppet ADHD används i analysen av lärarnas svar är det socialstyrelsens definition som används eftersom det är den som är vedertagen i Sverige.

Det socialkonstruktivistiska perspektivet

Det socialkonstruktivistiska perspektivet innebär att fenomenet ADHD inte enbart är en konsekvens av medicinskt fastställda symptom utan även kan bero på olika omständigheter såsom samhällets rådande normer och dess oförmåga att anpassa sig till det avvikande. I antologin *Diagnosens makt* (2006) diskuteras diagnosens betydelse för individen och samhället av ett antal forskare.

Att sätta en diagnos på ett beteende är enligt Johannisson (2006) ett sätt för samhället att bekräfta och sätta namn på avvikelser från det normala. Johannisson menar att den som av samhället klassificeras som sjuk i en viss tidsepok, i en annan tid kan anses normal och alltså frisk. Det som gör ett beteende eller tillstånd till något av samhället sett som sjukdom, är diagnosen. Johannisson menar att då individen får en diagnos fastställd, ses den per automatik av resten av samhället som sjuk. Johannisson menar att t.ex. ett barn som tiden innan de fått diagnos sågs som en busunge, med en diagnos nu för samhället ses som en patient. Detta kan ofta även leda till ett diagnostiserande in i stigmatisering eller en känsla av utanförskap. Diagnoser kan alltså vara kulturellt och socialt betingade. I ett samhälle som Sverige på 2000-talet där tekniken och därmed globaliseringen ställer ett allt högre krav på människans

kapacitet blir barnet med koncentrationssvårigheter mer framträdande. Denna samhälleliga förändringsprocess bör alltså vara en av anledningarna till den allt mer ökande diagnostiseringen av barn med ADHD.

I samma antologi förklarar Brante (2006) hur den ovan refererade *Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders* (DSM) speglar ett paradigmskifte inom psykiatrin mellan år 1960-1980. Innan 1980 såg man på människors beteenden med hänsyn till deras eventuella tidigare erfarenheter i livet. Avvikande beteenden hos vuxna kunde exempelvis förklaras av trauman i barndomen. Efter paradigmskiftet, det vill säga efter 1980-talet, klassificeras mentala störningar efter sina nuvarande symptom utan någon vidare hänsyn till orsaker. Brante ställer sig kritisk till den massiva ökningen av diagnostiserade ADHD fall det senaste decenniet. Brante menar att personer får en igenkänningskänsla när de ser medias beskrivning av diagnosen och att de sedan söker läkare för en snabb lösning exempelvis i form av medicinering. Brante lyfter de motsägelser som finns inom forskning om ADHD i Sverige men även internationellt. Åsikterna går isär gällande ADHD som diagnostiserbar sjukdom eller inte, som medfött fenomen eller socialt betingat samt om medicineringen amfetamin är skadligt eller inte. Brante menar sammanfattningsvis att utvecklingen av den ökade diagnostiseringen beror på olika faktorer. En är läkemedelindustrins intressen, en är neuropsykiatrins vinkel, en annan DSM. Brante poängterar att konflikten mellan det medicinska området och det psykosociala perspektivet när det gäller mätbarheten och diagnostiseringen av sjukdomar kan ställas mot ytterligare en faktor. Den bio-psyko-sociala modellen där tidigare erfarenheter vävs in, psykisk status och omgivningens attityd och stöd. Enligt Brante är en tvärvetenskaplig forskning som interagerar inom området, inom biologi, psykologi och sociologi nödvändig för att skapa en större förståelse för fenomenet och hur det bör bemötas.

Vidare i samma antologi redovisar Eva Kärfve (2006) sin syn på fenomenet. Hon ser diagnosen som ett sätt att kategorisera individer i det sociala samhället, och därav, som ett verktyg för urval. Kärfve beskriver en övergång från att man förr talade om att barns psykiatriska sjuklighet orsakats av miljöfaktorer och relationen mellan mor och barn, till att man nu ser det ur ett biologiskt perspektiv. Fenomenet kallas nu barnneuropsykiatri, ett tillstånd som ses som medfött snarare än miljöbetingat. Då fenomenet inte ses som miljöbetingat befrias samhället från sitt ansvar att anpassa sig och ta hänsyn till individers olikheter. Dock menar Kärfve att de vetenskapliga bevisen som styrker den nyare

neuropsykiatrin, är lika svag som den som tidigare stod för det psykiatriska perspektivet. Kärfve menar att främst barn kan bli offer för den ökande diagnostiseringen. Den vuxnes beslut i att utreda ett barn i hopp om att hjälpa barnet leder ofta till att barnet förväntas att misslyckas på vissa plan, särlösningar i skolan kan leda till att ämnen som barnet skulle ha läst tas bort, och kraven på eleven i allmänhet sänks, som en anpassning till diagnosen. Vilket i sin tur leder till att barnet får sämre förutsättningar än sina icke diagnostiserade kamrater. Detta ger enligt Kärfve eleven mycket små chanser att senare i livet korrigera och ta igen det den missat på grund av diagnosens följder och rättigheten till en normal skolgång försummas.

I boken *ADHD/DAMP: en uppdatering* (2006) diskuteras förhållandet mellan det medicinska och det socialkonstruktivistiska perspektivet. I boken skriver Elias Eriksson och Martin Ingvar att de ställer sig kritiska till Kärfves perspektiv. Dom menar att Kärfves mer eller mindre krav på att kunna påvisa ett ”fel” i hjärnan för att befästa en diagnos relevans gör att mer eller mindre alla psykiatriska diagnoser bör avskaffas. Eriksson och Ingvar menar att den forskning som pågår och de insatser som tillsätts vid en diagnostisering av ADHD är till stor hjälp och stöd för de diagnosticerade. Författarna menar att dagens skola, med stöd av kunskap kring exempelvis diagnoser, kan utformas mot en integration av elever i behov av särskilt stöd. De tycker dock att en avdramatisering av diagnosens betydelse måste ske. Att få diagnosen ADHD innebär, enligt författarna, inte att personen i alla avseenden avviker och är annorlunda. De allra flesta som diagnostiseras med en psykiatrisk åkomma kan leva fullgoda liv, detta innefattar även individer med ADHD.

Även Gillberg (2005) ställer sig positiv till diagnostisering av barn och legitimerar det genom att påstå att barn får ett ökat självförtroende då deras avvikande beteenden diagnostiseras som en skada och inte ett beteende barnet själv kan påverka. Vidare menar Gillberg att en diagnos medför positiva konsekvenser i form av rätt pedagogiskt stöd för barnet.

Gillbergs forskning leder in på skolans pedagogiska uppdrag och detta behöver förtydligas.

Det pedagogiska perspektivet

För att förstå skolans uppdrag och därmed det jag valt att kalla för ”det pedagogiska perspektivet” kommer jag i detta avsnitt att presentera för uppsatsen viktiga styrdokument, lagar samt konventioner som styr svensk skola. Även några för undersökningen viktiga forskares syn på utbildning presenteras. Detta perspektiv anknyter till mina funderingar kring om lärarna anser sig arbeta med habilitering. Här möts det medicinska perspektivet, diagnosen och dess innebörd, med det perspektiv som förespråkar en anpassning av miljön för att stärka individens förmåga att prestera. Med det pedagogiska perspektivet menar jag det relationella perspektivet, där skolans arbete behöver individanpassas och där miljön spelar en viktig roll för elevers lärande vilket kan liknas med ett habiliterande arbetssätt.

Läroplanen för grundskolan (2011) uttrycker explicit att *Undervisningen ska anpassas till varje elevs förutsättningar och behov* (skolverket 2011 s.8) vidare står det att, med individers olikheter som grund, och allas rättighet till en likvärdig utbildning, kan undervisningen aldrig utformas likadant för alla. En verksam lärare bör kunna individanpassa undervisningen och därmed skapa förutsättningar för varje elevs maximala utveckling.

I Skolverkets allmänna råd (2008) föreskrivs ett relationellt perspektiv, där man tillrättalägger miljön efter individens behov.

Även skollagen, som omfattar alla elever som deltar i utbildning med undantag för förskolan, reglerar att utbildningen tar hänsyn till allas särskilda behov och ge stöd därefter. Det särskilda stödet bör enligt skollagen (SFS 2010:800) ske inom den elevgrupp eleven normalt tillhör. Det finns även reglerat i skollagen att, om det krävs på grund av särskilda skäl, kan stödundervisningen ske i en så kallad särskild undervisningsgrupp eller genom enskild undervisning. Detta undantag öppnar upp för en möjlighet där skolor får exkludera vissa elever från sin ordinarie undervisning. Barn bör inte ofrivilligt exkluderas från sin ordinarie undervisningsgrupp.

För att uppnå den inkluderande undervisningsformen som ovanstående styrdokument förespråkar kan stöd även finnas i Salamancadeklarationen (Svenska Unescorådet, 1997). Salamancadeklarationen har arbetat fram rekommendationer för hur skolan kan skapa en integrerad skolgång där alla får möjligheter till stöd som ger en likvärdig skolgång. Detta

arbetades fram av 92 regeringar och 25 internationella organisationer i syftet att skapa en gemensam internationell syn på behovet av specialundervisning. Deklarationen ställer upp villkor för en pedagogik med barnet i centrum där barnets grundläggande rätt till undervisning garanteras. Deklarationen skriver fram barns rätt att erhålla den pedagogik som krävs där elevens individuella behov, intressen, fallenheter och förmåga till inläring tillgodoses.

FN:s barnkonvention (1989) innefattar, ur ett pedagogiskt perspektiv, att alla barn har ett likt värde där alla barn har rätt att utvecklas och få möjlighet att påverka sin situation. Då fenomenet ADHD, med utgångspunkt i ett medicinskt perspektiv, av svensk skola anses vara en funktionsnedsättning finner man ytterligare stöd för en individuellt anpassad undervisning i konventionen om rättigheter för barn med funktionsnedsättning (2006). Artikel 24 behandlar specifikt det som gäller utbildning och innehåller följande:

Personer med en funktionsnedsättning får inte utestängas från det allmänna utbildningssystemet. Utbildningen ska vara inkluderande och bidra med nödvändiga stödåtgärder efter varje individs behov. Undervisningens mål ska vara fullständig inkludering.

Det beskrivs i de ovanstående dokumenten att alla barn behöver bemötas efter sina förutsättningar för att utvecklas på bästa möjliga sätt detta satt i en skolkontext, genom en inkluderande undervisning. För att förstå vad som menas med detta behöver begreppen inkludering samt exkludering förtydligas.

Inkludering

Inkludering innebär att elever undervisas i sin ordinarie grupp där undervisningen anpassas efter varje elev så att alla känner en delaktighet. Andersson och Thorsson (2007) menar att det handlar om just grupper, inte om enskilda individer när man talar om inkluderande undervisning.

Även Ahlberg (2001) förespråkar att fokus riktas från individen mot gruppen. Gruppen ska anpassas och ge utrymme åt alla individer. Skolans verksamhet behöver anpassa sig till varje individ och skolans uppdrag är att skapa miljöer som ger varje elev möjlighet att nå målen.

Persson (2008) menar att då skolan intar ett relationellt perspektiv, där man tillrättalägger miljön för alla elever, efter individernas behov, därmed också gynnar hela gruppen och bidrar

till en inkluderande undervisning för alla. Att begränsa sig till att inkludering är något som enbart kan uppnås i ett ”normalt-traditionellt” klassrum med en vanlig skolklass innebär inte nödvändigtvis hänsynstagande till varje individ. Inkludering innebär att individen känner sig inkluderad i ett sammanhang, detta innebär att gruppen och miljön ska anpassa sig på olika sätt beroende på individ. Den ordinarie gruppen måste inte nödvändigtvis innebära en vanlig skolklass utan kan för någon elev kanske innebära en mindre undervisningsgrupp och för någon kanske helt avgränsat från klasskamrater.

Exkludering

Exkludering innebär att en individ tvingas undervisas i en miljö som inte anpassas så att individen får likvärdiga förutsättningar att lära som övriga.

Persson (2008) menar att när man placerar en specifik elev utanför sin ordinarie grupp skapas en exkluderande specialundervisning. Ofta bedrivs då undervisningen av specialpedagog eller speciallärare, vilken i sig kan leda till exkludering. Vidare skriver Persson att då en specialundervisad elev placeras i en specialanpassad miljö leder det till en känsla av utanförskap och stigmatisering. Detta gäller inte nödvändigtvis för alla individer. En elev som mår bra och kan prestera samt känner sig inkluderad hos sin speciallärare eller i sin lilla studiegrupp är inte exkluderad.

Haug (1998) är av uppfattningen att för att samhället ska kunna nå den totala inkluderingen i skolan som vi strävar efter, måste det ske andra åtgärder än en integrering av elever från särskola och andra små specialgrupper in i klassrummet. Samhällets uppfattning av vad som är avvikande och hur det avvikande bör hanteras är det som behöver åtgärdas.

Eva Hjärne (2004) skriver i sin avhandling *Excluding for inclusion* om att diskursen bland lärare ofta utgår från ett medicinskt perspektiv snarare än ett utbildningsvetenskapligt. Hon ser i sin forskning att lärare talar om ADHD-elevens beteende, att ha kontroll i klassen, elevens förmåga att koncentrera sig och behovet av struktur snarare än elevens förmåga att exempelvis läsa och skriva. Hjärne skriver vidare att eleven med ADHD tränas i att hantera sitt handikapp, fokus i skolan ligger i att eleven behöver finna sina egna strategier för att fungera i en ”normal” miljö.

Haug och Hjørne menar således att för att undvika att individer exkluderas behöver förhållandet mellan vad samhället ser som normalt-avvikande förändras. Samhället behöver anpassas efter individers olikheter snarare än att urskilja de avvikande från de normala.

Normalitet/avvikelse

Att avvika och därmed betraktas som annorlunda beskrivs i avhandlingen *Spänningen mellan normalitet och avvikelse – om skolans insatser för elever i behov av särskilt stöd* av Joakim Isaksson (2009). Isaksson har intervjuat elever i behov av stöd samt deras föräldrar. De intervjuade upplevde att det stöd som gavs ofta var individuellt upplagt och utanför den ordinarie klassen, vilket ofta ledde till att eleven då gick miste om ordinarie undervisning. Detta enskilda arbete upplevde eleverna stigmatiserande, alltså avvikande från det normala. Isaksson redovisar även diagnosens betydelse ur elevperspektivet. Den positiva sidan av diagnosen var att den kunde medföra en ”rätt” till extra stöd och fler resurser, medan den negativa aspekten innebar en lägre självkänsla och stigmatisering. Föräldrar och elever lever i tron om att rätt stöd kommer att ges då en diagnos är satt och experter har fått ge råd, vilket, enligt Isakssons resultat inte alltid är fallet. Isaksson har även analyserat den undersökta skolans resonemang när det gäller behov samt rätt till särskilt stöd och han finner att det individuella perspektivet överväger. Behovet av stöd fokuseras främst kring eleverna med svårigheter att uppnå skolans mål. Istället för att skolan ser över sina mål och anpassar miljön efter varje individs behov, blir avvikelsen något individuellt. En stor mängd elever, blev enligt Isakssons analys, bedömda som icke-normala i sin inlärningsförmåga och de var därför i behov av stöd. Isaksson menar att de subjektiva bedömningarna skolan gör av eleverna bygger på antagningar och föreställningar utifrån samhällets rådande normer.

METOD

Informanterna i detta arbete var åtta grundskollärare verksamma i skolår 1-3. Anledningen till att urvalet avgränsats till lågstadiet är därför att jag fått veta av lärare att barn i mellanstadiet ofta påbörjar medicinering och därefter inte har samma problematik i skolan som de yngre ofta omedicinerade eleverna..

Enligt Graneheim och Lundman (2008) ska man välja ansats utifrån syftet. I mitt fall innebär det att jag vill beskriva lärares erfarenheter av ett fenomen och för att uppnå detta syfte har jag genomfört en fokusgruppintervju. Valet att genomföra en fokusgruppintervju gjordes för att skapa ett dynamiskt samtal mellan lärarna vilket man enligt Denscombe (2004) skapar då informanternas erfarenheter och diskussion styr innehållet snarare än intervjuarens frågor. Min fokusgruppintervju kan beskrivas som ett dynamiskt samtal där informanternas erfarenheter bearbetades och reflekterades i gruppen vilket är en styrka i studien.

Intervjun var halvstrukturerad vilket innebar att den följde tre öppna teman. Inom ramen för dessa teman fanns en frihet för gruppen att lyfta det som ansågs av betydelse för dem. Det var gruppmedlemmarnas erfarenheter som var det centrala och som i analysen knyts till studiens syfte.

För att sträva efter objektivitet höll jag som intervjuare mina tankar och erfarenheter utanför samtalet och ingrep endast genom att presentera de olika teman som var intervjuens struktur samt genom att ställa följdfrågor. Denscombe menar att total objektivitet är en onåbar företeelse, men en strävan mot densamma är en förutsättning för god forskning.

Att som forskare vara novis inom intervjutekniken kan enligt Trots (2010) ses som en svaghet i studien men vägs upp av valet av att använda öppna teman att diskutera i gruppen samt att vara en så passiv intervjuare som möjligt. Jag var väl insatt i min uppgift, och genomförde undersökningen med en öppensinnig nyfikenhet.

Kvale & Brinkman (2009) förespråkar en väl strukturerad process av databearbetning. Därför skedde dataanalysen genom flertalet avlyssningar av intervjun som sedan transkriberades från ljud till text med ett flertal efterföljande genomläsningar. I transkriberingen stryks icke meningsfulla ljud som "eh" "mmm" samt pauseringar. Detta sorterades sedan genom att

materialet först färgmarkerades i meningsbärande enheter. De meningsbärande enheterna tilldelades sedan av forskaren valda koder. De kodade enheterna samlades i grupper under vardera kod, där sedan de för syftet mest betydelsefulla citaten kunde urskiljas och diskuteras. I redovisningen av citaten markeras de strukna ljuden samt pauserna med "...//...". Denna process bidrar enligt Kvale & Brinkman (2009) till att stärka forskningens reabilitet då informanternas berättelser tydligt hålls isär och inte felaktigt sammanvävs.

Resultatet bygger på informanternas erfarenheter. Citat kommer att användas parallellt med mina sammanfattningar och analys med syftet att tona ner mitt tolkningsföreträde

Fenomenologi som teori och metod

Syftet med arbetet var att söka efter informanternas erfarenheter och därför utgick jag ifrån en fenomenologisk ansats. Fenomenologi innebär möjligheten att få syn på informanternas förståelser och tolkningar (Denscombe, 2004) och som i denna studie, informanternas erfarenheter. Fenomenologi innebär enligt Denscombe att man intar ett betraktande perspektiv. Något som jag eftersträvade i min fokusgruppsintervju genom att jag i första hand lyssnade på informanterna och lät samtalet fortlöpa utefter deras intressen. Jag tog inga svar för givet utan lät olika åsikter i gruppen bearbetas genom diskussionen mellan lärarna. Syftet med fokusgruppsintervjun var att lyfta fram lärares erfarenheter av att arbeta med elever med ADHD i sina klasser.

De erfarenheter lärarna beskriver är tolkade och bearbetade i flera varv. Lärarnas enskilda tolkningar av sina erfarenheter, deras tolkning av varandras erfarenheter i samtalet samt mina tolkningar av deras gemensamma samtal. De i teoridelen presenterade perspektiven som finns i samhället är också tolkningar av fenomenet som lärarna i sin tur utgår ifrån då de diskuterar sina erfarenheter.

I fenomenologin är den egna förförståelsen central och i mitt fall innebär detta att jag har med mig egna erfarenheter av att arbeta med barn med ADHD och att detta har påverkat mina frågeställningar och min tolkning och analys av materialet. Jag är medveten om att alternativa tolkningar av materialet kan finnas.

Urval

Urvalet bygger på ett samarbete med en grundskolas specialpedagog som genom sin kompetens kan urskilja de lärare som är verksamma i klasser där det finns eller har funnits barn med ADHD. Denscombe (2004) menar att urvalet måste bygga på en logisk grund med utgångspunkt i representanternas särskilda kännetecken. Detta lämpar sig för mindre undersökningar. Studien kommer att baseras på återberättade erfarenheter från åtta verksamma lärare grundskolans tidigare år, skolår 1-3. De erfarenheter lärarna återberättar innefattar arbetet med elever diagnostiserade med ADHD.

Med hänsyn till studiens begränsade tid valdes en specifik skola ut för genomförandet i Hallands län. En förutsättning för att kunna uppnå mitt syfte med frågeställningen är att samtliga informanter har erfarenheter av att arbeta med barn med ADHD samt att de har erfarenheter av att arbeta i skolår 1-3.

Informanterna kontaktades genom att jag besökte dem och berättade om studiens syfte samt genom efterföljande informationsbrev (bilaga 1) där syftet beskrevs och även de etiska riktlinjerna. Lärarna fick därefter anmäla sitt intresse att delta.

Följande lärare anmälde intresse och deltog i intervjun:

Åtta lärare svarade ja på tillfrågan och samtliga är verksamma i skolår 1-3. Samtliga har tidigare erfarenheter av att jobba med barn med ADHD i sina klasser, några har för tillfället barn med ADHD i sina klasser. De har en arbetslivserfarenhet mellan 2-41 år och samtliga är kvinnor.

Etiska överväganden

Informanterna har kontaktats genom att kontaktinformation framförts till mig via en specifik skolas specialpedagog. Skolans rektor anmälde också sitt intresse att delta i intervjun men detta betraktades som en etisk problematik då rektorn genom sin profession som skolchef kan anses som en maktperson i förhållande till lärarna. Jag bestämde mig för att inte låta rektorn närvara för att inte övriga informanter ska känna att deras svar kan komma att påverka deras arbetssituation. Informanterna har vid tillfrågan fått reda på att intervjun ska ske i en

fokusgruppsintervju och de får möjlighet att välja att intervjuas enskilt om de så önskade. Samtliga informanter ville att intervjun skulle ske i grupp.

Tillvägagångssättet har genomförts enligt vetenskapsrådets (2011) forskningsetiska principer, deltagandet är frivilligt och informanterna samt de elever som lyfts i diskussionen garanteras fullständig anonymitet.

Datainsamling

För att maximera bekvämligheten för lärarna fick de själva välja tid och plats för intervjun. Platsen de valde blev ett rum som de vanligtvis sammanträder i. Innan intervjun påbörjades hade informanterna fått information om att materialet kommer att avidentifieras både från deras identiteter men även från eventuellt nämnda elevers.

Intervjun av lärargruppen pågick under 90 min och inleddes med en presentation av mig och mitt syfte med intervjun, samt en presentation av informanterna.

Sedan presenterades intervjuns första tema, i form av en lapp mitt på bordet. Lärarna fick fritt ta ordet och börja berätta om sina erfarenheter kring temat. Öppna följdfrågor var planerade för att få en fördjupad inblick i informanternas erfarenheter men behövdes sällan då samtalet flöt på bra mellan deltagarna.

Följande teman och underteman var planerade. De med fet stil markerar det som las fram i form av en lapp med syftet att påminna lärarna vilket tema som diskuterades:

1. **Vad är ADHD?** Diskutera definitioner och erfarenheter av vad det är för något
– finns det olika tolkningar?
2. **Vad betyder diagnosen ADHD i praktiken** (utifrån era erfarenheter) för:
  - **Eleven som har diagnosen**
  - **Undervisning**
  - **Klassrumssituationen,**
  - **Dig själv som lärare**
  - **De andra eleverna**

Ge gärna konkreta exempel.

Till svaren ställs öppna frågor exempelvis, ”hur menar du då” ”kan du beskriva det mer” och ”vad hände då” etc.

RESULTAT OCH ANALYS

Resultatet som presenteras bygger på sammanfattningar av vad enskilda lärare sagt. Men också en del kollektiva erfarenheter där lärarna under fokusgruppsintervjun stöttat varandras erfarenheter med upplevelser av samma eller liknande situationer. Detta exemplifieras med citat.

Resultatet redovisas genom tre underrubriker som svarar på mina frågeställningar och syftet. Den första underrubriken svarar på frågan om vilka utmaningar lärarna ser i arbetet med dessa elever. Den andra besvarar frågan om vilka strategier lärarna använder sig av i sitt arbete med elever med ADHD. Avslutningsvis svarar den tredje rubriken på vilka erfarenheter lärarna har av att inkludera elever med diagnosen ADHD i sina klasser.

Elevers utåtagerande beteende och impulsivitet utmanar pedagogerna

Lärarna beskriver att vissa elever med ADHD har ett utåtagerande beteende, lärargruppen kallar det för utbrott. Med utbrott menar lärarna att elever med ADHD visar fysiska aggressioner. En av lärarna beskriver att aggressiva utbrott ofta uppstår då eleven inte känner sig nöjd med exempelvis en uppgift, inte får direkt respons på uppgifter, utan måste vänta, eller då eleven inte förstår vad som förväntas i en situation. Lärarna berättar att de har varit med om att eleven blivit utåtagerande på ett aggressivt sätt både mot sig själv, mot läraren eller emot kamrater. Utbrotten kan också vara av emotionell karaktär, så som att eleven blir mycket ledsen och lämnar klassrummet.

Ibland när man inte får viljan igenom kan det bli vilt slagsmål istället ...//... man kanske vill ha mycket hjälp men man kanske inte hinner ge den personen hjälpen och då får man lite slagsmål istället ...//...man blir väldigt frustrerad över att resultatet inte blir så som man kanske hade en bild av att det skulle bli. River sönder, kastar, blir arg, springer ut, blir ledsen.

Lärarna menar att de fysiska utbrotten påverkar både dem som person, men att de också känner ett stort ansvar för övriga gruppen. Flera av lärarna berättar att det händer att klasskamraterna blir rädda i samband med utbrotten. En av lärarna beskriver att hon under en period blivit så stressad av en elevs återkommande aggressiva utbrott att hon drabbats av magsår. Samtidigt lyfter flera av lärarna att det är viktigt att inte tappa kontrollen över situationen då en elev blir utåtagerande. En av lärarna beskriver hur hon försöker lugna genom att tala med eleven, samt att få bort eleven ifrån situationen som utlöst utbrottet. En av lärarna berättar att hon känner sig oerfaren och blir väldigt stressad och skakig efter att en elev fått ett utbrott. Flera av de andra lärarna svarar på detta och menar att det blir även de mer erfarna lärarna, aggressiva utbrott är inget de vänjer sig vid. En av lärarna beskriver hur hon kan förutspå vissa utbrott genom att se på eleven när den börjar bli orolig och på så vis hjälpa den genom att exempelvis ta den till en lugnare plats. Men hon säger även att många saker händer helt utan förvarning

”från ingenting till kaos på en sekund ...//... man blir skakig för det är ju obehagligt. Jätteobehagligt”

En annan utmaning lärarna beskriver är att elever med ADHD ofta handlar impulsivt. En av lärarna berättar att elever som sitter och arbetar på sin plats plötsligt bara kan försvinna, det är då upp till läraren att antingen springa efter och leta upp eleven, eller stanna kvar hos övriga i klassen som också är lärarens ansvar. Flera av lärarna beskriver en hjälplöshet då de måste prioritera den enskilde som springer iväg eller klassen som är kvar i klassrummet. Detta menar lärarna endast kan lösas i form av en assistent som har i uppgift att följa eleven som eventuellt springer iväg.

”man kan stå vid ett sånt barn och tjoff så är den borta för den såg någonting, det går ju kvickt som ögat ...//... plötsligt var hon väck. Var är hon? ...//... skulle jag prioritera klassen då, eller eleven som stack?”

En lärare berättar att ADHD elevers impulsiva handlande också kan yttra sig i att de förstör för andra elever.

”Om det ligger en sax framme så får man en impuls på sax och så måste man klippa och då kanske man klipper någonstans där det inte är lämpligt.”

I situationer då ADHD-elevens impulser yttrar sig i att förstöra för övriga elever är lärarna uppgivna. De ansvarar för hela gruppens trygghet. Samtidigt som de vill skydda eleven som får sitt arbete förstört vill läraren förhindra att eleven med ADHD tappar ansiktet inför gruppen. Det tar enligt lärarna längre och längre tid för elever med detta beteende att arbeta tillbaka goda relationer med sina kamrater ju äldre upp i skolåren de kommer. Även detta kan enligt lärarna förebyggas genom en elevassistent i klassen som stoppar dessa händelser när läraren inte hinner vara hos alla elever samtidigt.

Analys

De erfarenheter av ständiga, men oförutsägbara utbrott som drabbar både eleverna i klassen och lärarna själva, i form av stress, oro, hjälplöshet och uppgivenhet, är en stor utmaning i arbetet med elever med ADHD. En tolkningsmöjlighet är att lärarnas tankar om just utbrott utgår från ett medicinskt perspektiv. När lärarna talar om elevens utbrott utgår de från att detta beror på elevens sjukdom som kan/är diagnostiserat och kanske kan medicineras (Eriksson & Ingvar, 2006; Gillberg, 2005).

Om beteendet istället hade bemötts, i enlighet med det pedagogiska perspektivet, genom att förändra miljön och kraven på eleven kanske utbrotten hade minskat.

En utarbetad plan för hur ADHD elever/eleven ska slippa bli utsatt för alltför högt ställda krav eller andra oroframkallande situationer kan underlätta arbetet. Den elev som får impulser att göra olämpliga saker med saxar bör förslagsvis inte utsättas för att en sax ligger löst i klassrummet. Lärarnas förslag på hur utåtagerande situationer bäst undviks är att ge eleven en personlig assistent. Detta i syfte att ta eleven bort från klassrummet eller följa eleven då eleven på eget initiativ lämnar klassrummet. När lärarna beskriver sitt förslag på lösning utgår de från att elevassistenten tar hand om ADHD eleven då den får ett utbrott. Ur ett pedagogiskt perspektiv kunde elevassistentens uppgift istället vara att bidra till en anpassning av miljön för att förebygga oroframkallande situationer för alla elever i klassrummet (Skolverket 2011; Skolverket 2008).

Andra och kanske viktigare utmaningar t ex. hur man bäst främjar elevens förmåga att ta in ny kunskap hamnar i skymundan eller uteblir helt från samtalet.

Strukturera för att minimera överraskningar

Lärarna beskriver också, i linje med analysen ovan vikten av en strukturerad och genomtänkt undervisning för att skapa förutsättningar för lärande. Framst för den enskilde eleven med ADHD, men också för övriga elever. Lärarna menar att struktur ofta med fördel byggs på personlig anpassning så som personligt dagsschema. En lärare berättar att schemat kan vara fastklistrat på bänken, skriftligt schema i almanacka eller tydliga bilder uppsatta vid barnets plats, som efter hand under dagen plockas ned. Bilderna används för att barnet ska veta hur långt man kommit under dagen. En annan lärare berättar att bildstruktur framst används som ett hjälpmedel för icke läskunniga barn och är ett sätt för läraren att ändå förbereda barnet på dagens schema.

”jag har ju alltid uppskrivet precis vad vi ska göra under hela dagen ...//... så att dom ser vad vi ska göra, det är inga överraskningar eller, jag försöker minimera det.”

Lärarna menar vidare att god struktur i undervisningen inte enbart gynnar den enskilde eleven, utan är av stor nytta för övriga klasskamrater. En av lärarna beskriver att tydlig kommunikation är en del i hennes klassrumsstruktur. Enligt henne räcker det med att eleverna vet att det är det hon säger som gäller. Övriga lärare menar att det är avgörande för en elev med ADHD att kunna se en konkret bild av vad som förväntas under dagen.

En av lärarna menar att medvetet utarbetade strategier kan underlätta för att skapa en bra lärandemiljö för elever med ADHD. Några lärare har sett att det är viktigt för vissa elever med ADHD att veta var man har sin arbetsplats. Placeringen är enligt en lärare viktigt, men den ser olika ut beroende på individens behov. Någon behöver sitta långt fram i klassrummet, någon bakom en skärm för att slippa onödiga stimuli, eller längst bak i klassrummet för att kunna se allt som sker. Det är viktigt att även eleven är medveten om detta och själv kan välja sin placering i rummet. Lärarna säger att de diskuterar strategier tillsammans med eleven.

”framför allt att man kommer överens med eleven om strategier om vad han eller hon ska göra om det börjar kännas jobbigt...//...vara steget för på något vis...//...det går att förutse lite, men inte allt.”

En annan strategi som gruppen lyfter är att de undviker att ställa elever med ADHD i kö. När detta kan förutspås får eleven gå i förväg till exempelvis matsalen för att minimera kötiden. Om klassen ska på utflykt berättar en av lärarna att hon ofta går tillsammans med eleven som har ADHD för att snabbare kunna ingripa då eleven ev. får oönskade impulser. Flera av lärarna beskriver svårigheter i att ständigt försöka vara steget före.

Analys

De strategier som lyfts i form av placering, undvikande av kö, att vara nära eleven vid utflykter etc. kan ses som att lärarna utgår från ett pedagogiskt och socialkonstruktivistiskt perspektiv i samverkan då lärarna lägger mycket stort fokus på att tillrättalägga miljön för den/de elever med ADHD i sina klasser (Kärfve, 2006; Skolverket, 2008). Både med syftet att eliminera risk för utbrott med allt vad det för med sig och med ambitionen att skapa en god lärmiljö som främjar alla elevers kunskapande. Detta ser jag som det inkluderande arbetssätt där omgivningen anpassas sig så att alla gynnas vilket beskrivs i avsnittet "Inkludering" ovan (Ahlberg, 2011; Persson, 2008).

Undervisning i ordinarie klass eller på annan plats

Lärarna menar att de inte varit med om att någon elev blivit bortplockad från deras undervisning. De har hört talas om skolor som använder sig av en liten grupp för elever med ADHD, men att de själva alltid undervisat sina ADHD elever inkluderat i övriga klassen.

"det har aldrig vart, blivit bortplockat nått till någon liten grupp för mig för dom har gått i klassen"

Lärarna berättar att man nu för tiden, till skillnad från förr då man fick klara sig själv, ofta får de resurser som behövs i form av assistenter. En av lärarna berättar dock att det nu uppstått en situation i hennes klass som lett till att en elev ska förflyttas till en annan skola.

"jag har inte heller varit med om att dom har blivit bortplockade om man nu får kalla det så men nu har jag en elev som ska till en liten undervisningsgrupp."

Varpå flera lärare lyfter olika tillfällen då situationen blivit ohanterbar och eleven har fått byta skola.

”det har jag också varit med om en som har blivit flyttad på grund av att han var våldsam”

”vi har ju skickat iväg flera”

Analys

Jag tolkar det som att lärargruppen skiljer på elever som går att hantera och de elever som avviker så pass mycket att lärarna inte kan garantera sin eller sina elevers säkerhet i klassrummet. Då klassrumsmiljön och skolans krav inte kan anpassas i den grad som krävs förflyttas den utåtagerande eleven och undervisas på annan plats. De elever som klarar av en klassrumssituation med hjälp av assistent inkluderas. Jag tolkar lärarnas diskussion som att det finns ett motstånd eller en ovilja i gruppen att exkludera elever från sin undervisningsgrupp. Genom att kategorisera individer och göra urval därefter kan individer exkluderas (Kärfve 2006). Flera lärare berättar om situationer då elever exkluderats från skolan. Samtidigt är lärarna noga med att den enda anledningen till förflyttningar de har erfarenhet av har varit då eleven visat ett ohanterbart aggressivt beteende. Samhällets normer avgör var gränsen för normalt och avvikande går (Johannisson, 2006). Det finns därmed en accepterad gräns för vilka som kan gå i vanlig skola. Jag tolkar detta ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och menar då att man i klassrummet har skapat en miljö där de flesta passar in och att gränsen mellan normalitet och avvikande är tänjbar. Detta har även Isaksson (2009) sett i sina forskningsresultat. Vad som anses normalt, och därmed möjligt att inkludera, kan regleras genom viss anpassning av miljön. När gränsen för vad som kan anpassas är överskriden förflyttas eleven.

DISKUSSION

I mitt resultat har jag sammanfattat och analyserat lärarnas samtal kring sina erfarenheter. Eftersom detta är en studie med syftet att undersöka fokusgruppens upplevda erfarenheter av fenomenet ADHD skiljer sig lärarnas erfarenheter åt. Detta har gett mig en bild av hur läraryrkets utmaningar kan yttra sig.

Elevers utåtagerande beteende och impulsivitet utmanar lärarna

Lärarnas erfarenheter av att arbeta med elever med diagnosen ADHD i sina klasser är att arbetet utmanar dem. Elevers utåtagerande beteenden är det lärarna främst fokuserar kring då de återberättar situationer elever med ADHD hamnat i. Lärarna beskriver flertalet strategier för att minimera elevers utåtagerande beteenden men dessa verkar inte alltid räcka till då utbrotten inte uteblir.

Dock ser lärarna elevens personliga assistent som det bästa stödet för ADHD elever, en resurs som enligt lärarna ofta tillsätts. Både Gillberg (2005) samt Eriksson och Ingvar (2006) menar att detta stöd är ett resultat av diagnostiseringen. Det borde det inte nödvändigtvis vara då elever enligt Läroplanen (2011) har rätt till det stöd de är i behov av, oavsett diagnos. Att utbrotten fortsätter trots assistentens närvaro borde betyda att eleven inte blir mer trygg i klassrumssituationen då en assistent tillsätts. Som Kärffe (2006) beskriver det så krävs andra eller fler åtgärder i miljön för att eleven ska känna trygghet.

Efter att ha tagit del av lärarnas erfarenheter av arbetet med barn med ADHD visar det sig att det i många fall handlar om att försöka undvika att eleverna får aggressiva utbrott snarare att undervisa. Lärarna beskriver en uppgivenhet kring de fysiska utbrott eleverna får då dessa tvingar lärarna att fokusera mer på att behålla lugnet i klassen än på att skapa en bra undervisningsstrategi som fungerar för alla. Hjärne (2004) beskriver att lärarnas fokus riktas mot att träna eleven i att hantera sina beteenden snarare än mot hur de bäst ska uppnå skolans mål. Eleven som får utbrott i klassrummet får det just på grund av att den inte klarar av kraven som skolan ställer, vilket i sin tur leder till exkludering från undervisningen även om man är kvar i klassrummet rent fysiskt.

Strukturera för att minimera överraskningar

Lärarna beskriver hur de försöker inta ett pedagogiskt perspektiv där de tillrättalägger den omgivande miljön för att underlätta för eleven. Ett arbetssätt som skrivs fram av både Skollagen och Salamancadeklarationen (SFS 2010:800; Svenska Unescorådet, 1997). De anpassningar som sker är exempelvis en välstrukturerad skoldag. Denna strategi verkar vara den som lärarna känner sig mest trygga med i arbetet med elever med ADHD.

Kärfve (2006) menar att det medicinska perspektivets diagnostiserande av ADHD lyfter ansvaret från samhället till individen och detta ser jag även i mitt resultat. Lärarnas samtal kan tolkas genom ett medicinskt perspektiv då de menar att eleverna med ADHD har en funktionsnedsättning som kan hanteras genom t ex medicin eller genom anpassning av deras eget arbete i klassrummet. Lärarna gör vad de kan för att anpassa miljön med den kunskap och de resurser de har. Sett ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv är det, som Kärfve (2006) beskriver det, samhällets förmåga till anpassning som brister. Eftersom lärarna beskriver att elever med ADHD ofta inte klarar av klassrumssituationen och de krav den innebär tolkar jag det som ett misslyckande i anpassningen av miljön kanske på grund av samhällets rådande normer. De som avviker ”för mycket” från det som anses normalt erbjuds inte tillräckligt med resurser för att skolans miljö ska kunna anpassa sig (Haug, 1998; Hjärne, 2004).

Undervisning i ordinarie klass eller på annan plats

Den inkluderande undervisning skolan strävar efter blir i många fall exkluderande. Trots att de flesta av lärarna verkar använda sig av speciellt anpassad struktur för eleverna med ADHD verkar inte detta heller räcka för att eleven ska klara av klassrumssituationen. Utbrotten återkommer ibland helt utan förvarning och lärarna förstår ofta inte varför eller hur de ska undvika att det bryter ut. När detta överskrider vad lärarna kan hantera så slutar det med att eleven får byta skola.

Detta säger en del om samhällets och skolans syn på normalitet och avvikelse. Då en elev avviker så pass mycket att den inte klarar av en normal klassrumssituation får den byta skola. Som Isaksson (2009) menar utifrån sin forskning så är det det individuella perspektivet som överväger då en elev avviker gravt från det som av samhället anses normalt. Vilket innebär att ansvaret hamnar på individen och dess behov snarare än skolans behov av anpassning. Lärarnas utgår från ett medicinskt perspektiv då deras samtal fokuserar på diagnosen och de avvikande beteenden den medför. Detta gör att samtalet leds bort från de verkliga utmaningarna i att se till att de här barnen får en likvärdig undervisning och samma förutsättningar som övriga elever vilket förespråkas av både läroplanen och skollagen (SFS

2010:800; Skolverket, 2011).

Med mina erfarenheter från habiliteringen som grund menar jag att de ansvariga för skolan borde stötta lärarna och erbjuda mer utbildning i hur skolmiljön och kraven kan anpassas för att skapa en god lärandemiljö för alla. Detta synsätt riktar fokus mot, och gynnar, hela gruppen (Ahlberg, 2001; Persson, 2008).

Det bör rimligtvis finnas fler strategier att använda sig av för att stötta dessa elever än de lärarna lyfter i fokusgruppsamtalet. Eftersom lärarna endast pratar om sina upplevda erfarenheter kan det vara så att eventuella andra av lärarna kända strategier inte kunnat prövas och därför uteblir från samtalet.

Intressant hade varit att få ta del av hur miljön ser ut där elever som blir förflyttade hamnar. Fungerar dessa elever bättre där och vad beror det isåfall på? Detta är inget lärarna tar upp och kanske inte heller något de är insatta i. Dock är det kanske en nyckel till hur vi kan arbeta för att undervisa dessa elever inkluderat på bästa möjliga sätt.

SAMMANFATTNING

I studien framkommer det att:

- Utmaningarna lärarna ser i arbetet med elever med ADHD är främst det ständiga arbetet av att försöka ligga steget före och undvika situationer som kan leda till att eleven får utbrott.
- Strategierna lärarna använder sig av i arbetet med barn med ADHD är: Att strukturera dagen så att eleven kan få en överblick av vad som förväntas samt att i största möjliga mån undvika oroframkallande situationer.
- Lärarnas erfarenheter av att inkludera elever med ADHD i sina klasser är, som nämns ovan, att så gott de kan anpassar miljön i klassrummet för undvika att utbrott sker. Då elevens utbrott blir utöver vad läraren kan hantera har lärarna erfarenheter av elever som fått byta till en annan skola.

VIDARE FORSKNING

Om elever inkluderas eller exkluderas i skolan beror på vad samhället ser som normalt, och därmed accepterat. Om diagnostiserandet av ADHD fortsätter att öka borde en exkludering av dessa elever leda till att en allt större del av Sveriges elever inte får gå i sin egentliga, ordinarie skola. Jag vill ta del av mer forskning kring samhällets rådande normer och vad som gör att vi så gärna vill kategorisera in människor i fack. Detta är det som, enligt mig, gör exkludering möjligt.

REFERENSER

- Ahlberg, A. (2001). *Lärande och delaktighet*. Lund: Studentlitteratur.
- American Psychiatric Association (2013) Tillgänglig: www.psychiatry.org (2013-05-01).
- Andersson, B & Thorsson, L (2007). *Därför inkludering*. Tillgänglig: (www.butiken.spsm.se/produkt/katalog__ler/Inkl_bokTOT.pdf) (2012-11-01).
- Denscombe, M. (2004). *Forskningens grundregler: samhällsforskarens handbok i tio punkter*. Lund: Studentlitteratur.
- Eriksson, E. & Beckman, V. (2007). *ADHD/DAMP: en uppdatering*. (2., [uppdaterade och kompletterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Förenta Nationerna (1989). FN:s barnkonvention. Tillgänglig: (<http://www.unicef.se/barnkonventionen/barnkonventionen-hela-texten>) (2013-02-13).
- Gillberg, C. (2005) *Ett barn i varje klass om ADHD och DAMP* (2:a uppl.). Stockholm: Cura
- Haug, P. (1998). *Pedagogiskt dilemma: specialundervisning*. Stockholm: Statens skolverk.
- Hallerstedt, G. (ref:red_t) (2006). *Diagnosens makt: om kunskap, pengar och lidande*. Göteborg: Daidalos.
- Hjärne, E. (2004). *Excluding for inclusion?: negotiating school careers and identities in pupil welfare settings in the Swedish school*. Diss. (sammanfattning) Göteborg : Univ., 2004. Göteborg.
- Isaksson, J. (2009). *Spänningen mellan normalitet och avvikelse: om skolans insatser för elever i behov av särskilt stöd*. (Doctoral dissertation). Umeå: Institutionen för socialt arbete, Umeå universitet.
- Konventionen för personer med funktionsnedsättnings rättigheter.
Tillgänglig: (www.skolverket.se/forskola-och-skola/funktionsnedsattning/2.2883) (2013-03-15).
- Kvale, S & Brinkman, S. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund; Studentlitteratur.
- Persson, B. (2008). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. (2.,[rev.] uppl.) Stockholm: Liber.
- Rønhovde, L.I. (1999). *Om de bara kunde skärpa sig!: barn och ungdomar med DAMP/MBD, AD/HD och Tourettes syndrom*. Lund: Studentlitteratur.
- SFS 2010:800. Skollagen. Stockholm: Utbildningsdepartementet

Skolverket (2011). Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011. Stockholm: Skolverket.

Skolverket (2008). *Allmänna råd för arbetet med åtgärdsprogram*. Tillgänglig: www.skolverket.se (2012-10-24).

SOU 1998:16 - *Delbetänkande av Utredningen om bemötande av personer med funktionshinder. När åsikter blir handling: En kunskapsöversikt om bemötande av personer med funktionshinder*. Sociologiska institutionen vid Uppsala universitet. Tillgänglig: <http://www.umea.fub.se/kunskapsmappar/mapp2-98/Mapp2983.shtml> (2013-05-21)

Svenska Unescorådet (1997). Salamancadeklarationen – handledningsram för undervisning av elever med behov av särskilt stöd. Tillgänglig: www.unesco.se (2013-02-14).

Trost, J. (2010) *Kvalitativa intervjuer*. Lund; Studentlitteratur.

Vetenskapsrådet (2011). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgänglig: http://www.ibl.liu.se/student/bvg/filarkiv/1.77549/Forskningsetiska_principer_fix.pdf (2013-03-16).

Bilaga 1

Kvalitativ intervjustudie om vilka erfarenheter lärare har av att arbeta med barn med ADHD

Jag är en lärarstudent som nu skriver mitt examensarbete inom området ADHD i skolan. Jag söker verksamma grundskollärare med erfarenheter av att ha barn med ADHD i sina klasser till min intervju.

Materialet till uppsatsen kommer att samlas in genom en fokusgruppsintervju där beräknad tid är ca 60-90 minuter. Tid och plats kan anpassas efter era önskemål.

Samtalet kommer att spelas in och ni kommer alla att vara avidentifierade i mitt vidare arbete med materialet. Även de elever vi diskuterar i samtalet ska vara anonyma och jag vill att ni inte nämner namn utan fokuserar på erfarenheter och situationer. Om namn förekommer kommer jag att ta ansvar för att bevara sekretessen, enligt lag om Sekretess. Deltagandet är frivilligt.

Vid intresse eller eventuella frågor kontakta

Student:

Julia Adolfsson

julado09@student.hh.se

Tack för visat intresse, Julia Adolfsson.

Bilaga 2

DSM har listat ett antal kriterier för diagnostisering av ADHD som sammanfattas i en översättning av mig:

Bristande uppmärksamhet

- Uppvisar ofta bristfällig uppmärksamhet/verkar slarvig med detaljer i samband med skolarbete och andra aktiviteter.
- Har ofta problem med uppmärksamheten i uppgifter eller lekaktiviteter.
- Verkar frånvarande när man direkt riktar sig till honom eller henne.
- Har ofta svårt att följa med i instruktioner och misslyckas med att fullgöra uppgifter och plikter i skolan, dock inte på grund av bristande intelligens.
- Har ofta svårigheter med att organisera uppgifter och aktiviteter.
- Undviker ofta och tycker illa om eller vägrar att göra uppgifter som kräver en längre tids koncentration (till exempel läxor).
- Glömmer eller tappar bort saker som behövs för att utföra uppgifter och aktiviteter i skolan eller hemma.
- Verkar ofta glömsk och tankspridd i vardagliga sammanhang.

Hyperaktivitet

- Är ofta rastlös i kroppen
- Har svårt att sitta kvar när detta förväntas. Går ofta ifrån sin plats i klassrummet ex.
- Springer ofta omkring, petar på saker eller klättrar på möbler
- Har svårigheter med att delta i lekar och andra fritidsaktiviteter på ett lugnt sätt.
- Är ofta ”uppe i varv”
- Pratar ofta i ett sträck

Impulsivitet

- Kastar ofta ur sig ett svar redan innan frågan är färdigställd.
- Har ofta svårt att vänta på sin tur.
- Avbryter och stör ofta andra personer.

För att få diagnosen ADHD krävs det att:

Individer uppfyller 6 eller fler av symptomen för bristande uppmärksamhet samt/eller minst 6 av symptomen för hyperaktivitet och impulsivitet under en period av minst 6 månader före 12 års ålder och på ett avvikande sätt (American Psychiatric Association 2013).

